

Gerard Scheurleer: ziener en genie

Theo Bollerman

Door Theo Bollerman, auteur van o.a. 'Vier Enkels en een Dubbel', de geschiedenis van Nederland in de Davis Cup van 1920 tot 2003. Kortgeleden verscheen zijn boek over het gecompliceerde leven van Gerard Scheurleer voltooid, getiteld 'Voltooid Volharding, historische roman over het leven van Gerard Scheurleer, hoogleraar tenniswetenschap'. (ISBN 9789087594008)

Geniaal

'Als jij de komende jaren uitsluitend met mij tennist, maak ik je tot een groot kampioen'. Was het de vader van Serena Williams, die dit in 1985 gezegd heeft? Nee, al in 1912 deed Gerard Scheurleer deze bijzondere belofte aan de veertienjarige Arthur Diemer Kool. Het kereltje was lid geworden van de HLTC Leimonias nadat zijn vader, die marineofficier was, overgeplaatst was uit Den Helder.

Twee jaar later mocht 'Thuur' zich kampioen van Nederland noemen. De jongste tenniskampioen aller tijden. Scheurleers zelf ontworpen methodiek mag geniaal genoemd worden. Zijn naam als tenniskenner, ja tennisprofessor, was definitief gevestigd. Hij had dag in dag uit met de jonge Thuur getennist en hem inderdaad zover gekregen, dat de jongen met helemaal niemand anders speelde en zich evenmin inschreef voor een toernooi. Zo wist hij deze diamant te polijsten. Het allereerste toernooi, dat hij mocht spelen, het belangrijkste toernooi van de Bataaf, won de knaap. Ruim een maand later dus nationaal kampioen.

Het begrip 'tenniscoach' bestond niet, evenmin als tennisleraar. Je leerde tennissen door het af te kijken, en de betere wedstrijdspelers bleven discussiëren over de juiste techniek en tactiek. In Engeland verschenen daar in het eerste decennium van die eeuw zelfs boeken

over, met foto's van topspelers als grote voorbeeld. Moest je nu met onderspin spelen, zoals bij 'real tennis', de eeuwenoude voorganger van het lawn tennis? Of de bal vlak raken, zoals bij de voorganger van squash, rackets geheten? Of was topspin toch weer verstandiger? Topspin werd immers al vanaf 1880 toegepast, en werd de 'dropstroke' genoemd, omdat de bal nu eenmaal ineens door het effect een plotselinge duik pleegt te maken.

Eigen methodiek

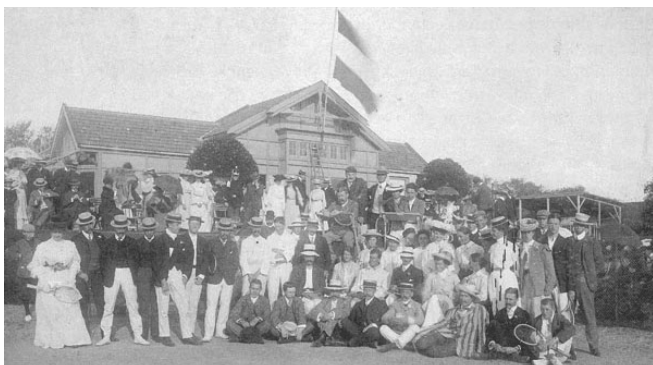
Er werden artikelen geschreven over de juiste netaanval. Moest je de bal door het midden spelen? Dan had de opponent immers geen hoek om je te passeren. Of toch zelf een hoek opzoeken en daarna oplopen? Tennis was een jonge sport, en het ontdekken van de juiste speelwijze kostte vele decennia. Toen Gerard Scheurleer de tien jaar jongere Diemer Kool 'contracteerde', had hij zelf vele wetmatigheden uitgevonden. Hij besepte, dat hij zelf niet veel beter meer kon worden, en zag naast zich op Leimonias een jonge jongen spelen met geweldig veel talent, aan wie hij deze tenniswetten kon overdragen. Zeventig jaar later deed de Roemeen Ion Tiriac hetzelfde met Boris Becker en verdiende daar vele tientallen miljoenen mee.

Misschien waren er voor Scheurleer meer redenen om een gedeelte van zijn tennisleven in dienst te stellen van het opleiden van zijn pupil. Later zou Diemer Kool aan zijn kinderen uitleggen, dat hij zich zo snel mogelijk verloofd had toen hij achttien werd, ook omdat hij aan Scheurleer iets duidelijk wilde maken.

Nadat Diemer Kool de nationale titel had veroverd, stopte zijn veel oudere tegenstander Blom acuut met het wedstrijdspel. Een bijzonder toeval bracht beide spelers weer bij elkaar, toen een dochter van Diemer Kool huwde met de zoon van Blom. Oud veteranen wereldkampioene Nora Blom is daar weer een nazaat van. Zo houdt je de tenniscultuur in stand!

Balgek

Terug naar Gerard Scheurleer. Zijn vader was voor de eeuwwisseling overleden, toen Gerard nog een peuter was. Zijn moeder leerde hem tennissen op de banen van HLTC Leimonias, die toen de huidige METS banen bespeelde. Er stonden nog geen tribunes, en bij afwe-

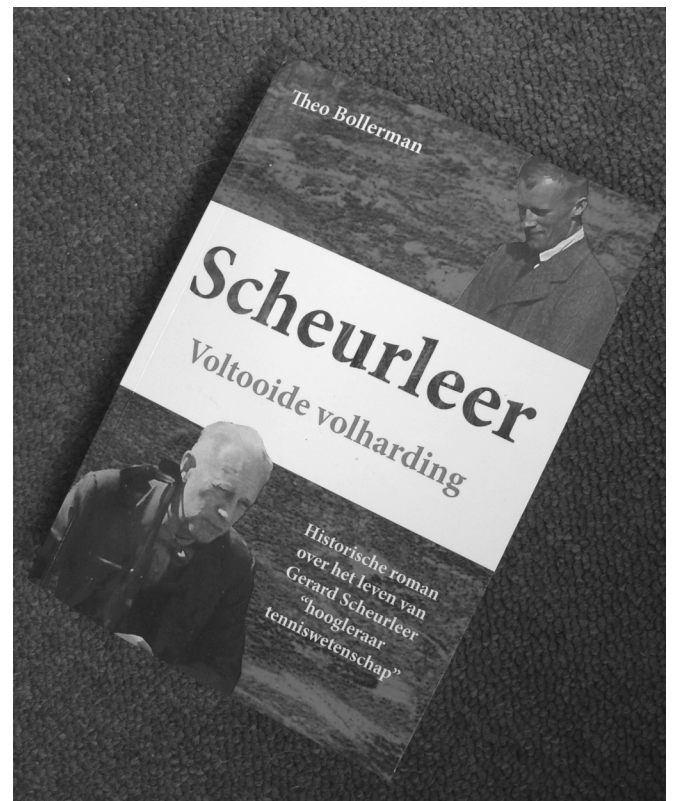
zigheid van een beschermende huizenrij had de eeuwige westenwind vrij spel. Hij was gek van balsporten. Thuis volleerde hij urenlang tegen de echoënde zoldermuur, zodat het dan leek of hij aan het oefenen was op de grote trom.

Natuurlijk speelde hij in de winter hockey. Na een handblessure zou hij grote invloed uitoefenen in de vaderlandse hockeywereld door enorme polemieken op te zetten om te voorkomen dat de harde kleine bal, waarmee de Engelsen speelden, zou worden ingevoerd. Nederland zou decennia lang met de grotere bandybal blijven spelen. Hij verloor het dispuut pas voor de Olympische Spelen van Amsterdam in 1928, omdat men anders geen aansluiting meer had bij het internationale hockey.

Tennis was echter de belangrijkste sport voor Gerard. Hij ontwikkelde zich al snel en kon de beste spelers van Leimonias al op jongere leeftijd goed partij bieden. Leimonias was de eerste club in Nederland, waar men zich afvroeg hoe je zoveel mogelijk wedstrijden kan winnen. Daar ontwikkelde zich al snel een cultuur, waar over tennis gediscussieerd kon worden alsof dit net zo belangrijk was als carrière maken in een tijd, waar je liever niet met je naam in krant kwam als dat in verband met een sportprestatie was. De Hilversummer 'Kick' van Lennep verhuisde zelfs naar Den Haag, mede om tegenstand van niveau op te zoeken. Hij werd één van de beste vrienden van Diemer Kool en vormde samen met hem en Scheurleer het succesvolle team, dat in 1920 voor het eerst Nederland vertegenwoordigde in de Davis Cup en meteen Zuid-Afrika versloeg. De internationale pers schreef er uitvoerig over. Het Nederlandse tennis stond op de kaart. Daarover zo meteen meer.

Athene

Gerard Scheurleer ging na zijn gymnasium rechten studeren in Leiden, een vrij normale route voor Haagsche jongetjes van goede komaf. De twee broers van zijn jong overleden vader vormden de directie van de fameuze bank Scheurleer en Zonen, dus er was voldoende kapitaal en een carrière bij de familiebank lag in het verschiet. Maar het zou anders lopen. Scheurleer's liefde voor de bal ging vaak voor zijn studie. Uiteindelijk haalde hij wel zijn kandidaats, maar kon het niet meer opbrengen om zijn studie te voltooien. Zo greep hij met beide handen de kans aan om naar de Olympische Spelen van Athene te gaan. Althans, het waren zg. tussenspelen, die in 1906 werden gehouden. Oud nationaal kampioen en vanzelfsprekend oud-lid van Leimonias, maar nu de in Istanbul woonachtige Karel Beukema thoe Water en hij waren de eerste

Nederlandse tennisspelers, die deelnamen. Het was een groot festijn voor hem. De gehele Europese adel had zich verzameld in Athene. Voor het eerst werd een film gemaakt van de belangrijkste evenementen, die als afsluiting werd vertoond aan alle deelnemers. De bronzen medaille werd hem door een wat bevooroordeelde jury door de neus geboord, hoewel hij de beste uitslag had gemaakt tegen de winnaar van de zilveren medaille.

President

De jonge Gerard Scheurleer, die altijd op de banen te vinden was, was de ideale man om de vereniging te gaan leiden. 1914 was voor hem dan ook een topjaar. Hij werd benoemd tot President van Leimonias, een functie die hij tot het spel verbod van de bezetters zou bekleden. In datzelfde jaar werd hij voor het eerst kampioen in het dubbelspel. Een baan was voor hem niet nodig, want hij kon goed leven van het kapitaal dat zijn vader had nagelaten, conform de goed Engelse tradities van de gentleman sportsman.

Zijn presidentschap nam hij voortvarend ter hand. Zo werd onder zijn leiding de drainage aanzienlijk verbeterd en bepaalde hij, dat het meedoen van leden aan de competitie slechts tot verslechtering van het spelpeil van de eigen vereniging zou leiden. De overige Nederlandse tennissers zouden immers gratis tennisles krijgen van de vele kampioenen, die Leimonias telde. Het was door dit soort opvattingen, dat hij ondanks

zijn excellente inzichten niet altijd gewaardeerd werd door de niet-Haagse spelers.

Onder zijn leiding werd decennia later aan prinses Juliana de eerste beginselen van het tennisspel bijgebracht. De geruchten gaan, dat zij niet over veel tennistalent beschikte. Prins Bernhard, de neef van Wimbledon finalist Von Cramm, bleek beter te spelen. Daarom werd hij ook gevraagd om beschermheer te worden van de Internationale Lawn Tennis Club van Nederland, waarvan menig Leimonias grootheid als Hans van de Weg en Evert Schneider lid waren. Met Von Cramm en Tilden, de grote Amerikaanse kampioen, onderhield Scheurleer een levendige briefwisseling; het is vrij zeker, dat Von Cramm en Scheurleer elkaar ontmoet hebben in de eerste oorlogsjaren, toen Von Cramm in Utrecht gelegerd was.

Dubbelspeler

Zijn beste resultaten boekte Scheurleer als dubbelaar, zowel in het heren- als in het gemengd-dubbelspel. Aangezien hij erg veel uurtjes maakte, was hij erg vast en zijn returns sloeg hij zelden fout. Zijn backhand was zijn sterkste punt. Maar hij was geen echte afmaker aan het net, het waren meer defensieve volleys die hij sloeg. Deze eigenschap zou hen duur te staan komen, toen er werd gedelibereerd over de samenstelling van de dubbel tegen de Zuid-Afrikanen. Tot zijn teleurstelling koos zijn voormalige pupil Diemer Kool niet voor hem, maar voor Kick van Lennep. Deze gebeurtenis kan gezien worden als het begin van een lange reeks intrigerende verwickelingen, spanningen en conflicten die uiteindelijk mede de oorzaak waren van zijn ondergang als captain van het Davis Cup team. Zo ontstond een structureel spanningsveld tussen enerzijds Diemer Kool en Van Lennep en anderzijds Scheurleer, wat vanzelfsprekend invloed uitoefende op de sfeer op Leimonias in die jaren.

Maar eerst bonden zij nog gezamenlijk de strijd aan met het bondsbestuur onder leiding van jhr. Jan Feith, de Hilversummer. Dit bestuur stond voor een dilemma: ofwel de finale van de challenge round van de Davis Cup tegen het fenomenale USA team met Bill Tilden laten doorgaan, maar dan moesten de data van de nationale kampioenschappen verschoven worden. Ofwel de wedstrijd tegen de USA, die in Engeland zou plaatsvinden, opgeven. Feith koos voor de laatste optie. Dit leidde tot het heftigste conflict, dat de vaderlandse tenniswereld ooit gekend heeft. De bladen stonden er vol van. De finale werd inderdaad opgegeven. De Leimonias coryfeeën reageerden verbitterd. Zij trokken zich terug uit de landskampioenschappen en schreven een open brief in de NRC.

Feith moest aftreden. De vriendelijke architect Broese van Groenou, eveneens verdienstelijk speler en lid van Leimonias, werd bondsvoorzitter. Hij stelde zijn kwaliteiten in dienst van zijn club en zijn land. Zo ontwierp hij in 1927 het Leimonias stadion, nu het METS centre-court. Hij bedacht tevens het bondslogo, de zwarte tulp op de oranje achtergrond. Maar ook hij ontsnapte niet aan een indringende en langdurige aanvaring met Scheurleer, die niet schroomde in publicaties de aanval publiekelijk te openen.

De Davis Cup ruzie etterde nog een vol jaar door. In 1921 werd geen team ingeschreven. Wederom was het Scheurleer niet gegund om mee te doen in het landentoernooi, wat voor hem de belangrijkste wedstrijd van zijn carrière had moeten worden.

Henk Timmer

Nadat Diemer Kool enige afstand had genomen van zijn oude leermeester dreigde Scheurleer te vereenzamen als coach. Gelukkig ontdekte hij weer snel een nieuw talent. De Hilversumse gymnasiast Henk Timmer logeerde in zijn eindexamenjaar elke weekeinde bij Scheurleer in Scheveningen om zijn tennistalenten te ontwikkelen. Hij zou Timmer naar vele kampioenschappen begeleiden. Scheurleers psychologische inzichten droegen daartoe aanzienlijk bij. Timmer had geregeld zo'n last van de druk, die men in het vaderland op hem legde, dat hij het racket tijdelijk neerlegde, overvallen door tennismoehheid. In deze periode schreef Scheurleer zijn eerste boek. Er zouden er nog drie volgen, die getuigen van zijn creatieve wijze van denken en zijn vermogen uit diverse filosofieën de voor tennis relevante concepten te ontfleunen. Scheurleer onderhield vriendschappelijke contacten met vele toonaangevende denkers en doeners, zoals de grote pedagoog prof. Casimir. Ook met Han van Meegeren kon hij het goed vinden. Zij hadden veel gemeen: allebei hun studie niet afgerond, allebei een eigen levenspad bewandeld en allebei briljant in een maatschappelijk afwijkende levensvorm, als je althans het zijn van tenniscoeroe-avant-la-lettre daartoe wil rekenen.

Han van Meegeren schilderde Scheurleers portret vlak voor of tijdens zijn na-oorlogse gevangenschap. Bovendien maakte hij een prachtig portret van zijn neef Rob 'Bubi' van Meegeren, die Scheurleers laatste grote pupil zou zijn. Omdat zijn vader Tennispark Marlot had aangeschaft, beschikte het jonge talent tevens over een echte tennishal, ontworpen door Co Brandes, de architect van de gehele wijk Marlot. Scheurleer ging zelfs wonen in de Parkflat Marlot, om zo dicht bij de tennisbanen te kunnen zijn. Dat was belangrijk, omdat Scheurleer invalide was geworden.

Dramatische Levensloop

Een groter drama is haast ondenkbaar. De balgekke sportman verloor in 1922 door een motorongeluk zijn rechterbeen. Vlakbij Huis ten Bosch geraakte een onoplettende tegenliggende automobilist op zijn weghelpt. Keek de man naar rechts of daar de koningin zou verschijnen? Scheurleer kon hem op zijn motorfiets niet meer ontwijken. De motor kwam op zijn knie terecht, waardoor zijn knieschijf brak. Een bacteriële infectie kwam erbij. Men vreesde voor zijn leven. Hij wilde niet dat het been afgezet werd, hij vocht tot het laatst. Het mocht niet baten. De rest van zijn leven zou Scheurleer bovendien nog gekweld worden door hevige fantoompijnen, waartegen geen enkele arts een remedie wist.

Gelukkig wist Scheurleer al, dat er een andere manier bestond om betrokken te blijven bij de sport. Hij werd de onbezoldigde captain van de Davis Cup, de opleider van de Nederlandse spelers en de wijsgeer van het vaderlandse tennis. En bovenal bleef hij President van Leimonias. De bondstrainingen vonden dan ook logischerwijs plaats op de banen van Leimonias. Maar omdat Leimonias nu eenmaal een vereniging is, waar je lid van moet zijn alvorens je op de banen mag spelen, moesten de topspelers q.q. lid worden van de club. Zo reisde Kea Bouman enkele malen per week naar Den Haag om soms twee uur lang op het muurtje te moeten gaan spelen. Dat heeft ze nooit kunnen waarderen. Scheurleers karakter maakte overleg echter moeilijk. Hij wist altijd zeker dat hij gelijk had. Hij was bereid een felle polemiek aan te gaan om dat te bewijzen. Dat maakte hem op den duur niet erg geliefd. Met de Amsterdamse arts Hans van Swol, de grote kampioen, lag hij dan ook eind jaren dertig voortdurend in de clinch. Moest de backhand nu wel of niet gespeeld worden met de duim op de greep of om de greep? Scheurleer was niet snel tevreden. De Amsterdammers haalden hun schouders op over de in hun ogen achterhaalde Haagse principes.

In 1932 ging de bank Scheurleer failliet. Het was een schandaal te vergelijken met dat van de DSB bank met als toevallige bijkomstigheid, dat de beide ooms van Gerard ook tevens eigen musea hadden opgericht om hun enorme collecties te herbergen. De collectie muziekinstrumenten bijvoorbeeld kwam na het faillissement terecht bij het Gemeentemuseum. Maar het familiekapitaal was in rook opgegaan. Scheurleer moest op 48-jarige leeftijd voor het eerst gaan werken om aan de kost te komen. Hij werd radiojournalist en versloeg o.a. voor AVRO de Olympische Spelen in Berlijn. Op dat optreden kreeg hij kritiek, die hij onterecht vond. Zo zweeg hij eens bijna een kwartier tijdens een radioreportage, een ongebruikelijke invulling van

zendtijd.

In de oorlog kwam hij als freelance sportjournalist in grote financiële problemen. Hij raakte bijna al zijn bezittingen kwijt. Zijn kunstcollectie moest hij verkopen. Maar de meest dramatische fase van zijn leven moest nog beginnen.

De laatste fase

Na de oorlog raakte hij de twee steunpilaren van zijn bestaan kwijt. Het heropgerichte Leimonias benoemde hem tot erelid, maar liet daardoor in dezelfde adems-toot weten, dat er geen prijs meer werd gesteld op zijn Presidentschap. Bovendien liet zijn laatste pupil Bubi van Meegeren weten, dat hij naar Engeland vertrok om jachtvlieger te worden. Waar moest hij nog voor leven? Hij onderhield een goed contact met zijn goede vriend Han van Meegeren, de oom van Bubi, die inmiddels in de gevangenis was beland wegens zijn vervalsingen. Hij filosofeerde met zijn vrienden. De fantoompijnen werden echter ondragelijk. De laatste moeilijke dagen van zijn bestaan vormen dan ook de ontknoping van het boek 'Voltooide Volharding'. Net zo dramatisch als zijn leven was verlopen, zo verging het hem in zijn laatste dagen....